

AMIR TEMUR VA TEMURIYLAR DAVRIDA ETNIK JARAYONLAR

Obidjonov Xasanjon Axadjon o'g'li

Nizomiy nomidagi

O'zbekiston milliy pedagogika universiteti

I bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada XIV-XV asrlarda Markaziy Osiyoda, xususan, Amir Temur va Temuriylar davlatida kechgan etnik jarayonlar, turkiy va mo'g'ul qabilalarining o'zaro integratsiyasi hamda o'zbek xalqining elat sifatida shakllanish bosqichlari tahlil qilingan. Davrning ijtimoiy-siyosiy barqarorligi etnik birlashuvga qanday ta'sir ko'rsatgani manbalar asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Amir Temur, Temuriylar, etnik jarayon, elat, turk, barlos, integratsiya, Movarounnahr.

Аннотация: В данной статье анализируются этнические процессы в Центральной Азии в XIV-XV веках, в частности в государстве Амира Темура и Темуридов, взаимная интеграция тюркских и монгольских племен, а также этапы формирования узбекского народа как этноса. На основе источников освещается влияние социально-политической стабильности периода на этническую консолидацию.

Ключевые слова: Амир Темур, Темуриды, этнический процесс, этнос, тюрк, барлас, интеграция, Мавераннахр.

Abstract: This article analyzes the ethnic processes in Central Asia during the 14th-15th centuries, specifically within the state of Amir Temur and the Timurids. It examines the mutual integration of Turkic and Mongol tribes, as well as the stages of the formation of the Uzbek people as an ethnicity. Based on historical sources, the impact of the socio-political stability of the period on ethnic consolidation is highlighted.

Keywords: Amir Temur, Timurids, ethnic process, ethnos, Turk, Barlas, integration, Mawarannahr.

Kirish

Markaziy Osiyo hududi qadimdan turli etnik guruhlar va madaniyatlar kesishgan muhim tarixiy makon hisoblanadi. Ayniqsa XIV–XV asrlarda hukm surgan Amir Temur va Temuriylar davri bu hududning siyosiy, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotida muhim o‘rin tutadi. Bu davrda Movarounnahr hududida etnik jarayonlar, ya’ni turli xalqlarning o‘zaro aralashuvi, madaniy integratsiyasi va yangi etnik birliklarning shakllanishi jarayoni yanada kuchaydi.

Amir Temur tomonidan barpo etilgan ulkan davlat nafaqat siyosiy jihatdan, balki etnik tarkibning shakllanishi va rivojlanishida ham muhim rol o‘ynadi. Bu davrda turkiy qabilalar, mahalliy so‘g‘diy va eroniy aholi hamda boshqa ko‘plab etnik guruhlar o‘zaro ta’sirga kirishib, keyinchalik o‘zbek xalqining shakllanish jarayoniga zamin yaratdi.

Amir Temur davrida etnik jarayonlarning xususiyatlari

XIV asrning ikkinchi yarmida Amir Temur Movarounnahrda markazlashgan davlat barpo etdi. Uning davlat siyosati turli hududlardan kelgan xalqlarni bir davlat tarkibida birlashtirishga qaratilgan edi. Bu esa etnik jarayonlarning faollashuviga olib keldi.

Amir Temur o‘z davlatini mustahkamlash maqsadida turli hududlardan hunarmandlar, olimlar va mutaxassislarni Movarounnahrda ko‘chirib keltirgan. Masalan, Eron, Iroq, Hindiston va Kavkaz hududlaridan ko‘plab hunarmandlar Samarqandga joylashtirilgan. Bu jarayon shaharlarning iqtisodiy rivojlanishiga hamda turli madaniyatlarning aralashuviga sabab bo‘ldi¹.

Temur davrida Movarounnahr aholisi tarkibida turkiy qabilalar muhim o‘rin tutgan. Barlas, jaloyir, qipchoq, mang‘it, qarluq kabi qabilalar davlatning harbiy-siyosiy hayotida faol qatnashgan. Shu bilan birga, mahalliy eroniy tilli aholi bilan turkiy qabilalar o‘rtasida uzoq davom etgan integratsiya jarayoni kuzatilgan².

Bu davrda turkiy tilning mavqei ham mustahkamlanib bordi. Davlat boshqaruvi va harbiy tuzilmalarda turkiy qabilalar yetakchi o‘ringa ega bo‘lgani sababli turkiy til keng tarqaldi.

Temuriylar davrida etnik va madaniy integratsiya

XV asrda Temuriylar sulolasi hukmronligi davomida Movarounnahr va Xuroson hududlari madaniy jihatdan yuksak taraqqiyotga erishdi. Bu davr tarixda ko‘pincha “Temuriylar renessansi” deb ham ataladi.

Temuriylar davrida shaharlarning rivojlanishi va savdo-sotiqning kengayishi turli xalqlarning o‘zaro aloqalarini kuchaytirdi. Samarqand, Hirot, Buxoro kabi yirik shaharlarda turli millat vakillari yashab, birgalikda iqtisodiy va madaniy faoliyat olib borganlar³.

Shuningdek, Temuriylar davrida ilm-fan va adabiyot ham rivojlandi. Bu jarayon etnik madaniyatlarining o‘zaro boyishiga olib keldi. Xususan, turkiy va forsiy madaniyatlar o‘rtasidagi o‘zaro ta’sir kuchaydi.

Bu davrning eng yirik namoyandalaridan biri Alisher Navoiy bo‘lib, u turkiy tilning adabiy til sifatida rivojlanishiga katta hissa qo‘shdi. Uning asarlari turkiy xalqlarning madaniy birlik hissini mustahkamlashda muhim rol o‘ynadi⁴.

Temuriylar davrida aholi o‘rtasidagi etnik integratsiya jarayoni yanada chuqurlashdi. Turli qabila va elatlar o‘rtasida iqtisodiy, madaniy va ijtimoiy aloqalar kuchayib, umumiy madaniy makon shakllandi.

O‘zbek xalqining shakllanish jarayoniga ta’siri

Amir Temur va Temuriylar davridagi etnik jarayonlar keyinchalik o‘zbek xalqining shakllanishida muhim omil bo‘ldi. XIV–XV asrlarda Movarounnahr hududida turkiy qabilalar va mahalliy aholi o‘rtasidagi integratsiya jarayoni davom etdi.

Bu jarayon keyingi asrlarda Shayboniylar davrida yanada kuchayib, turli qabila va elatlar birlashuvi natijasida o‘zbek xalqi shakllanishining yakuniy bosqichlari yuz berdi.

Shu sababli tarixchilar Amir Temur va Temuriylar davrini Markaziy Osiyoda etnik jarayonlar rivojining muhim bosqichi sifatida baholaydilar. Bu davr nafaqat siyosiy tarixda, balki etnik tarixda ham muhim o‘rin tutadi⁵.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, Amir Temur va Temuriylar davri Markaziy Osiyoda etnik jarayonlarning faol kechgan davrlaridan biri hisoblanadi. Bu davrda turli etnik guruhlar o‘rtasida integratsiya kuchayib, umumiy madaniy va ijtimoiy makon shakllandi.. Eski o‘zbek (chag‘atoy) adabiy tili shakllanib, etnik birdamlikning bosh omiliga aylandi. Temuriylar davridagi etnik barqarorlik va madaniy sintez keyingi asrlarda mintaqada barpo bo‘lgan xonliklar davridagi etnik jarayonlarga fundamental asos bo‘lib xizmat qildi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Asqarov A. **O‘zbek xalqining kelib chiqish tarixi.** – Toshkent: O‘zbekiston, 2015.
2. Ahmedov B. **Amir Temur.** – Toshkent: Fan, 1995.
3. Karimov Sh., Shamsutdinov R. **Vatan tarixi.** – Toshkent: Sharq, 2010.
4. Navoiy A. **Muhokamat ul-lug‘atayn.** – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 1983.
5. Gumilyov L. **Qadimgi turklar.** – Toshkent: Fan, 1993.